

Тема 8: Інституціональні форми інтеграції у світове господарство

План викладу і засвоєння матеріалу

1. Міжнародна економічна інтеграція: поняття та передумови, форми
2. Міжнародні організації
3. Міжнародні валютно-фінансові організації

Основні поняття та терміни: міжнародна економічна інтеграція, інтеграція, Митний союз, Організація об'єднаних націй (ООН), ЮНЕСКО, Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО), Світова організація торгівлі (СОТ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Рада Європи, Співдружність Незалежних Держав (СНД), Європейський Союз (ЄС), Організація Північноатлантичний альянс (НАТО), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Чорноморське Економічне Співробітництво (ЧЕС), ГУАМ, Міжнародні валютно-фінансові організації.

1. Міжнародна економічна інтеграція: поняття та передумови, форми

Інтеграція являє собою особливий етап в процесі інтернаціоналізації господарського життя, який призводить до створення цілісності відокремленого господарчого комплексу декількох держав (однорідний, внутрішньо злитий господарський механізм).

Міжнародна економічна інтеграція — це взаємне переплетіння на-ціональних процесів відтворення, що ґрунтується на поділі праці між на-ціональними господарствами та встановленні між ними стійких зв'язків та різних форм взаємодії. Об'єктивною основою інтеграції є високий рівень МПП та інтернаціоналізація виробництва.

Інтеграція—це вирівнювання умов для економічної діяльності суб'єктів ринку незалежно від того, резидентами якої країни вони є, об'єднані в інтеграційне угруповання.

Митний союз—це угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу. Таким чином, митний союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу. Угоди про створення митного союзу діяли у Бенілюксі (з 1948 р.), в Європейському союзі (з 1968р.).

Для створення економічного інтеграційного угруповання двох чи кількох країн необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови. З політико-правової точки зору принципове значення мають сумісність політичних устроїв та основного законодавства країн, що інтегруються.

До критеріїв інтеграції можна віднести:

- рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали;

- ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг, капіталу та праці;
- масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн і т. ін.;
- важлива також інфраструктурна та соціально-культурна сумісність.

Процеси формування економічних інтеграційних угруповань країн мають яскраво виражену регіональну специфіку. Слід зазначити, що еко-номічні інтеграційні угруповання країн можуть формуватися різними шляхами:

- «знизу-догори», у процесі поглиблення інтернаціоналізації та транс-націоналізації господарського життя, коли домовленостям між країнами про створення зони вільної торгівлі, митного союзу чи спільного ринку передують досить тривалий період розвитку міжнародних економічних зв'язків на рівні підприємств, фірм та корпорацій. Саме таким шляхом розвивались інтеграційні процеси у Північній Америці, насамперед, між США та Канадою;
- «з гори - до низу», коли з різних політичних та соціально-економічних причин створюється інтеграційне угруповання країн, які ще не повністю відповідають критеріям інтеграційної сумісності, але в процесі подальшого регульованого і скоординованого на наднаціональному рівні співробітництва досягають тієї чи іншої форми міжнародної економічної інтеграції.

Переважно таким шляхом розвивалась економічна інтеграція в Європі через дво- та багатосторонні переговори і асоційовану участь окремих країн у діяльності інтеграційних угруповань, які вже функціонують. Зокрема, такі шляхи ідуть сьогодні країни Східної Європи, які ставлять за мету інтеграцію до Європейського союзу.

Для розвитку міжнародних інтеграційних процесів необхідна наявність ряду об'єктивних і суб'єктивних передумов, ступінь розвитку яких суттєво відрізняється в окремих регіонах світового господарства.

2. Міжнародні організації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ. ООН – універсальна організація, яка виконує і загальнополітичні, і спеціалізовані функції, оскільки включає більш ніж 30 взаємопов'язаних об'єднань. Заснована ще в 1945 р., нині вона охоплює 192 країни світу і є центром розв'язування проблем, з якими зіштовхується людство. Щоденно ця організація проводить роботу зі сприяння дотримання прав людини, охорони довкілля, боротьбі з хворобами і скорочення масштабів бідності. ООН розробляє норми і правила безпечного й ефективного повітряного сполучення, приділяє увагу удосконаленню телекомунікацій і захисту інтересів споживачів. Вона є ініціатором міжнародних кампаній у боротьбі з обігом наркотиків і тероризмом.

ЮНЕСКО – спеціалізований підрозділ ООН із питань освіти, науки і культури. Метою цієї міжурядової організації є сприяння миру і зміцнення міжнародної безпеки шляхом розвитку співробітництва між державами в гуманітарній сфері. ЮНЕСКО об'єднує 188 країн. Одним із напрямів її діяльності є охорона культурної і природної світової спадщини та її використання для потреб міжнародного туризму. Список світової культурної спадщини, складений під егідою ЮНЕСКО, налічує 890 об'єктів (станом на 2009 р.). Із численних пам'яток України до нього включено Києво-Печерську лавру і Софійський собор у Києві, історичний центр Львова, прадавні букові ліси Українських Карпат, українську частину геодезичної дуги Струве.

Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО) при ООН створена з метою підвищення якості харчування і продуктивності в аграрному секторі, покращання умов

життя сільського населення, сприяння світовому економічному зростанню. ФАО ділиться досвідом у царині формування сільськогосподарської політики, плануванні, підготовки законодавства і створення національних стратегій розвитку та подолання недоїдання і голоду. Для реалізації місцевих проектів ФАО надає технічну і обмежену фінансову допомогу, яка надходить від розвинутих держав і банків.

Світова організація торгівлі (СОТ) – міжнародне об'єднання, що опікується правилами торгівлі між країнами, дбає, щоб торговельні обміни відбувалися легко, передбачувано і вільно, а також врегульовує торговельні суперечки. Ця організація об'єднує понад 150 членів, які здійснюють 97 % світового торговельного обігу. Україна – член СОТ із 2008 р.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) – спеціалізоване об'єднання ООН, головною метою якого є сприяння охороні здоров'я населення всіх країн світу. Ця організація координує міжнародне співробітництво для розвитку й удосконалення систем охорони здоров'я, викорінення інфекційних захворювань, впровадження загальної імунізації, боротьби з поширенням СНІДу, епідемій і пандемій, координації фармацевтичної діяльності. День заснування ВООЗ – 7 квітня (1948 р.) – щорічно відзначається як Всесвітній день здоров'я. До складу ВООЗ входять 193 країни. Україна є членом ВООЗ з 1948 р. (як незалежна країна поновила членство в 1992 р.).

Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) – міжнародна організація з науково-технічної співпраці в галузі мирного використання ядерної технології. Її членами є 146 держав. МАГАТЕ встановлює стандарти ядерної безпеки і захисту довкілля, надає країнам технічну допомогу, а також заохочує обмін науково-технічною інформацією щодо мирного використання енергії атому.

ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.

Рада Європи, яка функціонує з 1949 р., є міжурядовою організацією, завдання якої – захист прав людини та верховенство права. Організація пропагує європейську культурну самобутність та розмаїття європейських культур, розв'язує проблеми, які існують в суспільстві (щодо національних меншин, расової і міжетнічної нетерпимості, захисту навколишнього середовища, СНІДу, наркотиків, організованої злочинності тощо). Рада Європи допомагає утвердженню демократії в регіоні, підтримуючи політичні, законотворчі та конституційні реформи. До цієї організації разом з країнами Європи входить й Україна (з 1995 р.) та такі пострадянські країни, як Росія, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія.

Співдружність Незалежних Держав (СНД) утворена в 1991 р. як господарський, політичний та економічний союз Білорусі, Росії та України. Того ж року до СНД приєдналися ще вісім колишніх республік Радянського Союзу: Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, а в 1993 р. – Грузія. У 2005 р. зі складу СНД вийшов Туркменістан. Україна – співзасновниця організації, але Статут СНД не затвердила, тому формально вона залишається не членом, а спостерігачем. У 2008 р. парламент Грузії прийняв рішення про припинення членства в СНД, але поки-що ця країна залишається членом Співдружності.

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ОРГАНІЗАЦІЇ. Європейський Союз (ЄС) – політико-економічне інтеграційне об'єднання 27 країн Європи, утворене в 1993 р. (табл. 4). ЄС поєднує

ознаки міжнародної організації і держави, однак формально не є ні тим, ні іншим. Країни ЄС пройшли довгий інтеграційний шлях: від підписання у 1951 р. договору про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, до Лісабонського договору 2007 р. про реформування ЄС. Він відіграє величезну роль у міжнародних відносинах. Країни ЄС зобов'язалися проводити спільний зовнішньополітичний курс, узгоджувати основні напрямки економічної, екологічної і соціальної політики.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО, або Північноатлантичний Альянс). НАТО – міжнародна військово-політична організація, створена в 1949 р. Нині в своєму складі вона налічує 28 держав (табл. 5). До цієї організації прагне в майбутньому долучитися й Україна. Основним принципом діяльності організації є система колективної оборони – спільні організовані дії усіх її членів, якщо виникне загроза ззовні. Нині НАТО – один із провідних компонентів безпеки в усьому світі.

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК) – об'єднання основних нафтовидобувних країн, що розвиваються (Алжир, Венесуела, Індонезія, Ірак, Іран, Катар, Кувейт, Лівія, Нігерія, ОАЕ, Саудівська Аравія). Заснована ще в 1960 р., нині ОПЕК контролює більше третини світового видобутку нафти. Організація координує нафтову політику (регулювання видобутку, експорту, цін тощо), підвищення прибутків, сприяння освоєнню національних запасів нафти в інтересах її членів).

ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ. Постійні органи, штаб-квартири та допоміжні офіси міжнародних організацій формують мережу організаційних центрів. Основні осередки міжнародних організацій знаходяться в США та країнах Західної Європи: Нью-Йорк – штаб-квартира ООН, Женева – ВООЗ, Париж – ЮНЕСКО, Брюссель – НАТО, Відень – МАГАТЕ.

Разом з тим наша країна має широке коло інтересів і в інших регіонах світу. Так, Україна є активним учасником Чорноморського Економічного Співробітництва (ЧЕС) – міжнародної організації, яка виникла в 1992 р. До її складу входять 11 держав Чорноморського басейну (Азербайджан, Албанія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Туреччина, Болгарія, Румунія, Росія, Україна). ЧЕС прагне перетворити Причорномор'я на зону миру, свободи, економічної стабільності, дружніх та добросусідських стосунків. Завдяки своєму розташуванню цей регіон може стати трансрегіональним інтеграційним угрупованням, яке сполучить Європу, Азію і Північну Африку. Україна ж може перетворити переваги свого географічного положення на реальні політико-економічні важелі впливу. Проте через власну зовнішньополітичну нерішучість і невизначеність позицій вона не лише втрачає можливість посісти чільне місце в регіоні, а й ризикує бути виключеною з цього процесу.

Україна стала одним з ініціаторів створення **ГУАМ** – інтеграційного союзу Грузії, України, Азербайджану та Молдови. Він має на меті реалізовувати політичні й економічні (насамперед, енергетичні) проекти, спільними зусиллями розв'язувати проблеми територіальної цілісності країн-учасниць. Основою економічної співпраці є функціонування зони вільної торгівлі і реалізація проектів транспортування каспійської нафти до Європи.

Тримаючи курс на Європейський Союз, Україна має стати регіональним генератором інтеграційних ідей, одним з лідерів реалізації переваг спільного взаємовигідного розвитку. Без відповіді на даний виклик глобалізованого світу наша країна приречена або ж тупцювати на місці, або ж перетворитися на сателіта свого північного сусіда.

5. Міжнародні валютно-фінансові організації.

У міждержавному регулюванні валютних та кредитних відносин основна роль належить спеціальним міжнародним валютно-фінансовим організаціям, серед яких провідне місце займають Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), регіональні банки та валютно-кредитні організації ЄС – Європейський інвестиційний банк ЄІБ), Європейський фонд валютного співробітництва, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це міжурядова валютно-кредитна організація, яка виконує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Створений на міжнародній конференції в м. Бреттон-Вудсі (США) в 1944 р., а розпочав працювати з 1947 р. Має статус спеціалізованого закладу ООН. У 1959 р. членами Фонду були 49 держав, у 1970 р. - 116, 1992 р. – 157, 1997 р. – 182 держава.

МВФ – це організація акціонерного типу. Його ресурси формуються за рахунок внесків країн-учасниць відповідно до встановленої для кожної країни квоти. Розмір квоти залежить від рівня економічного розвитку країни та її ролі в світовій економіці й міжнародній торгівлі. Квота переглядається кожні 5 років. Квота України у 1996 р. разом з 10 іншими країнами своєї групи становила 4,88 (для порівняння: США – 17,78, Німеччини та Японії – по 5,54, Франції та Великобританії – по 4,98%). Залежно від розмірів квот розподіляються голоси між країнами під час прийняття рішень в керівних органах МВФ. Кожна держава має 250 голосів плюс один голос на кожні 100 тис. СПЗ її квоти. Величина квоти визначає можливість країни впливати на політику МВФ.

Основними завданнями МВФ є:

- сприяння розвитку міжнародної торгівлі та валютного співробітництва встановленням норм регулювання валютних курсів та контролю за їх дотриманням;
- сприяння багатосторонній системі платежів та ліквідація валютних обмежень;
- надання валютних кредитів державам-членам для вирівнювання платіжних балансів;
- організація консультативної допомоги з фінансових і валютних питань.

Кредитні операції МВФ здійснює лише з офіційними органами країн-членів – казначействами, центральними банками, валютними стабілізаційними фондами. Кредити надаються у формі продажу іноземної валюти за національну, а погашають їх, викуповуючи національну валюту за іноземну.

МВФ надає кредити декількох видів:

1. Резервні кредити (“стенд-бай”) – для стабілізації платіжного балансу, дефіцит якого має тимчасовий або циклічний характер, в межах одного-двох років з можливим його продовженням до 4-5 років, за середньою ставкою 3,25%.

2. Розширене кредитування (ЕФФ) – для підтримки середньострокових програм (3-4 роки) подолання труднощів платіжного балансу, причиною яких є макроекономічні та структурні проблеми, звичайно за ставкою 4,5% річних.

3. Компенсаційні та надзвичайні кредити (ССФФ) – для компенсації скорочення експортного виторгу за незалежними від країни-позичальника причинами (на 3-5 років). Викуп національної валюти здійснюється у строк до 5 років, звичайно - на умовах 3,25% річних.

Країни-члени зобов'язані надавати МВФ інформацію про офіційні запаси золота і валютні резерви, стан економіки, платіжний баланс, іноземні інвестиції та грошовий обіг тощо.

Група Світового банку – багатостороння неурядова кредитно-фінансова установа, яка об'єднує чотири окремі фінансові установи:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку;

Міжнародну фінансову корпорацію;

Міжнародну асоціацію розвитку;

Багатостороннє агентство гарантії інвестицій.

Офіційні цілі усіх членів Групи Світового банку – зменшення бідності і підвищення життєвих стандартів країн-членів шляхом сприяння економічному розвитку останніх і залучення ресурсів з розвинених країн до країн, що розвиваються. Кожна з установ Групи Світового банку має свої функції і відіграє самостійну, якісно відмінну роль.

Україна стала членом МБРР з вересня 1992 р., у жовтні 1993 р. вона стала 162 країною – учасницею МФК, а у 1995 р. – повним членом БАГІ.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку, який часто називають Світовим банком, було засновано одночасно з МВФ як частину нової структури в системі організації міжнародного співробітництва на Бреттон-Вудській конференції в 1944 р. МБРР розпочав свою діяльність 25 червня 1946 р.

Мета Світового банку – сприяння економічному прогресові на користь найбідніших верств населення в країнах, що розвиваються, і фінансування інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню. Інвестиції спрямовуються як на будівництво доріг, електростанцій, шкіл, зрошувальних систем, так і на сприяння розвитку сільськогосподарських структур, перекваліфікацію вчителів, програми поліпшення харчування дітей та вагітних жінок. Крім того, важливе місце у кредитній політиці МБРР посідає так зване стабілізаційне кредитування – фінансування програм структурної перебудови і галузевої адаптації – галузевих реформ, не пов'язаних з конкретними проектами. Загалом структурне регулювання пропонується МВФ у вигляді певної макроекономічної програми, а пізніше стає головною умовою надання позик з боку МБРР. Програми структурної перебудови включають підтримку окремих реформ економічної політики і господарської реорганізації, передусім тих, що спрямовані на зменшення диспропорцій у зовнішній торгівлі, скорочення бюджетних дефіцитів або зменшення інфляції. Такі заходи, як приватизація державних підприємств, скорочення державних видатків, девальвація національної валюти, а також експортно-орієнтована політика, яку відстоює МБРР, в цілому сприяють залученню іноземних інвестицій, розвитку приватного підприємництва, зростанню сукупного доходу в країні. Однак, як правило, сплачують за такі програми скороченням субсидій для бідних верств населення. Їх результатом стає падіння доходів населення, зростаюча нерівність у суспільстві.

Характерною особливістю МБРР як міжурядової організації є залучення значної частини коштів на ринках приватного капіталу. Банк продає облігації, векселі та інші гарантії заборгованості безпосередньо урядам, їхнім представництвам і центральним банкам, пенсійним фондам, страховим компаніям, корпораціям, комерційним банкам та індивідуальним особам у більше ніж 100 країнах світу. Одним з основних інструментів запозичення коштів виступають єврооблігації, які почали випускатися МБРР з 1980 р.

Позики банку надаються лише урядам країн або під їхню гарантію державним та приватним організаціям і корпораціям. Чим бідніша країна, тим сприятливіші умови, на яких вона може отримати кредит у МБРР. Позики надаються здебільшого на 15-20 років і мають 5-річний пільговий період, протягом якого сплачуються тільки відсоткова ставка та кошти для резервування для клієнта кредитної лінії. Відсоткові ставки по позиках Світового банку змінюються кожні 6 місяців.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – заснована у 1960 р. з метою доповнити діяльність МБРР в напрямі довгострокового фінансування найбідніших країн світу.

Офіційними цілями діяльності МАР в найбідніших країнах світу є: скорочення бідності; стабілізація і економічне зростання; захист навколишнього середовища. МАР надає фінансову допомогу країнам, що розвиваються у вигляді кредитування конкретних проектів. Кредити мають 10-ти річний період відстрочки і підлягають сплаті протягом 35-40- річного періоду (згідно з кредитоспроможністю країни-позичальниці). Причому якщо протягом 70-80-х років кредити надавалися зі сплатою невеликих комісійних зборів у розмірі 0,75%, то з 1989 р. – 0%. Кошти, які позичає МАР, формуються за рахунок внесків з найрозвиненіших країн; внесків, які час від часу отримують з доходів МБРР, а також за рахунок погашення наданих МАР кредитів. Незважаючи на те, що МАР легально є відокремленою від світового банку, ця установа має спільний з ним персонал і організаційно-технічні засоби.

Міжнародна фінансова корпорація була заснована в 1956 р. для сприяння розвитку приватного підприємництва в країнах, що розвиваються. в 1996 р. членами МФК були 170 країн. Акціонерний капітал МФК формується шляхом підписки країнами-членами на акції і становить 2,45 млрд. дол. США.

Основні види діяльності МФК:

- фінансування проектів приватного сектора економіки країн, розвиваються шляхом надання позик або прямих інвестицій;
- сприяння приватним компаніям країн, що розвиваються, в мобілізації фінансових коштів на міжнародних фінансових ринках;
- надання технічної допомоги, дорадчих та консультаційних послуг урядам і підприємцям країн-членів.

Інвестиції МФК мають прибутково орієнтований характер, тобто МФК фінансує лише рентабельні проекти, які мають добрі перспективи з точки зору одержання прибутку. На відміну від МБРР, ця установа надає позики без урядових гарантій. МФК може займати рівноправне положення в компаніях, яким вона позичає, відігравати роль каталізатора щодо інших інвесторів з приватного сектора, а також створювати ринки капіталу в країнах, що розвиваються.

Багатостороннє агентство гарантії інвестицій – створене в 1988 р. і почало свою діяльність з 1990 р. Входить 110 країн-членів. Діяльність БАГІ спрямована на розповсюдження потоку прямих іноземних інвестицій серед країн-членів. БАГІ забезпечує гарантії інвестицій, захищаючи інвесторів від таких некомерційних ризиків, як 1) неконвертованість валюти або неможливість репатріації капіталу; 2) експропріація; 3) війна та громадянська непоко́ра; 4) розрив контракту. Ця установа надає консультативні послуги на рівні урядів, допомагаючи останнім залучати приватні інвестиції в економіку.

Для сприяння економічному співробітництву та інтеграції країн в різних регіонах в 1960-х рр. були створені регіональні банки розвитку:

1960 р.- Міжамериканський банк розвитку (53 країни);

1964 р. – Африканський банк розвитку (75 країн);

1967р. - Азіатський банк розвитку (14 країн).

В Європі функціонують такі регіональні валютно-кредитні організації:

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) – створений у 1958 р. як фінансова організація ЄС, яка забезпечує довгострокові позики для сприяння збалансованого і рівномірного розвитку країн Союзу. Метою ЄІБ є спрощене фінансування інвестицій в інфраструктуру чи промислових інвестицій за проектами, які викликають регіональний, галузевий чи загальноєвропейський інтерес. Більше ніж половина загальної суми позик виділяється для інвестицій у виробництво в регіонах, які відстають в індустріальному розвитку чи переживають занепад промисловості, для покращання систем зв'язку та охорони

довкілля. Проекти, підтримані позикою ЄІБ, мають найнижчу з можливих відсоткових ставок. Кредити надаються на 20-25 років.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – функціонує з 1991 р. з метою сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи та колишнього СРСР. Основними об'єктами кредитування ЄБРР є приватні фірми і державні підприємства, що приватизуються, а також знову створювані компанії, включаючи спільні підприємства з міжнародними інвестиціями. 60% його ресурсів спрямовано на розвиток у цих країнах приватного сектора, а 40% - на розвиток інфраструктури.

Пріоритетними сферами фінансування в Україні є конверсія, сільське господарство, приватизація, транспорт, телекомунікації, охорона довкілля, сприяння розвитку банківського сектору. Банк фінансує проекти вартістю не менше 15-17 млн дол., максимальна ставка відсотку – 16-18% річних.

Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС) – створений у 1973 р. в межах європейської валютної системи. Він надає кредити країнам –членам ЄС для покриття дефіциту платіжного балансу за умови використання ними програми стабілізації економіки, а також виконує функції кредитно-розрахункового обслуговування.